

Társasági élet

MAGYAR JOGTÖRTÉNÉSZEK BARÁTI KÖRE

A tudományág iránt érdeklődőknek igazi örömhír: nemrégiben megalakult a Magyar Jogtörténeti Baráti Kör. Az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének meghívására mintegy harmincan gyűltek össze az alakuló ülésre: javarészt történészek, jogtörténészek, de gyakorló jogászok is szép számmal képviseltették magukat. A Baráti Kör célja – mi-ként azt Révész T. Mihály beköszöntőjében mondotta – a jogtörténet iránt érdeklődők tömörítése, a legújabb kutatási eredmények megismertetése, vitafórum teremtése.

Első alkalommal Magyarország és a Vatikán két világháború közötti kapcsolata került terítékre Csizmadia Andor, a magyar jogtörténet-tudomány európai hírű kutatója és a fiatalabb nemzedéket képviselő, de a témában már régóta búvárkodó Gergely Jenő közreműködésével. A megvitatott előadás érdekességét fokozta az a tény, hogy a „Horthy-Magyarország” és a Szentszék közötti viszonyt nem szabályozta konkordátum. Jóllehet 1920-ban a két fél között létrejött a diplomáciai kapcsolat, mely kapcsolat a világháborúk között zavartalan volt. Hogy miért nem született meg a szerződés, arra egy 1933-as külügyminisztériumi feljegyzés és Serédi Jusztinián egy 1941-es levele adja meg a választ.

A külügyminisztériumi feljegyzés arra utal, hogy a kormány nem tartja előnyösnek a konkordátumot, mert az kedvezőtlenebb lenne a tényleges helyzetnél. A konkordátum a vallásalapot, – amit a Vallás- és Közoktatási Minisztérium kezel – a püspökök kezébe adta volna, s így az interkaláris jövedelmekkel ők rendelkeznének.

Sokkal részletesebb Serédi Jusztinián magyarázata, amit Révay jezsuita páterhez intézett leveléből ismerünk. Szerinte Magyarország azért nem kíván konkordátumot kötni, mert „... az ún. vegyes ügyek konkordátumon kívül úgyszintén rendezve vannak. A nagyjavaldalmak adományozási módja írásban is le van fektetve, a főkegyúri jog csak szünetel, egy részét azonban a kultuszminiszter a főkegyúrtól nyert delegálás alapján gyakorolja. Az iskolaügy törvény által szabályozva van; az egyház adókivetési jogát – elvben – elismerik, bár a gyakorlatban az adóbehajtásnál és a kezelésnél vannak nézeteltérések. Azonkívül azt mondják, hogy a mostani bizonytalan és átmeneti helyzet – „király nélküli csonka haza” – nem alkalmas a végleges nemzetközi szerződések megkötésére stb. Rómában viszont a bizonytalan átmeneti helyzetre utaláson kívül azért sem lelkesednek a konkordátumért, mert az rendszerint egyoldalú lekötést jelent a gyakorlatban, mint azt a román és szerb konkordátum különösen megmutatta ...” Serédi levelében rámutatott még a konkordátumkötés belpolitikai nehézségeire is, közte az akkor legnagyobb elválasztó prob-

lémára, a egyes vallású országban a katolikus házasságjog érvényesülésének lehetetlenségére is.

Noha sem állami, sem egyházi részről nem foglalkoztak komolyan a konkordátum gondolatával, történtek diplomáciai lépések, amelyek a következő kérdéscsoportokat foglalták magukba: 1. az egyház szabadsága körüli jogok; 2. a papság privilégiumai; 3. a javadalmak létesítése és betöltése; 4. a szerzetesrendek jogviszonyai; 5. az egyház jogai az oktatás terén; 6. az egyház vagyonjogai; 7. az egyházi házasság. Közülük mind a Vatikán, mind a magyar állam kétségtől az ún. főkegyúri jog néven ismert komplexumot tekintette a legfontosabbnak.

Az 1918 májusában életbe léptetett Codex Juris Canonici 329. kánonjában a pápa magához vonta a főpapok kinevezésének jogát, ami magyar vonatkozásban a főkegyúri jog legfontosabb jogosítványát jelentette. A vatikáni központosítás pedig nemcsak a magyar államnak eddig adott vagy elnézett engedményeknek szólt, hanem a magyar katolikus egyház szokásjogát – ha ez az állammal kapcsolatban állt is – törekedett felszámolni. Segítette e törekvést a nuncius (Schioppa Lőrinc c. érsek, eddigi bajor nuncius) megjelenése, akinek legfőbb gondja volt, hogy Róma érdekei felett őröködjen, s a Codex rendelkezéseit érvényesítse.

Nem könnyített a helyzeten az sem, hogy a kormányzó Horthy Miklós maga református volt, így a katolikus egyház belső életébe mélyen belenyúló főkegyúri jogot, legalábbis annak legtöbb jogosítványát aligha gyakorolhatta. A kormány – noha a főkegyúri jogra mindenképpen igényt tartott – a főpapkinevezési jogosítvány teljes gyakorlását Horthy református volta miatt nem is erőltette. Egyelőre megelégedett azzal, hogy az 1920. I. tc-be elvi deklarációként beiktatta a főkegyúri jog fenntartásának igényét, az egyházi hierarchia megnyugtatóra hozzászólásával, hogy azt a kormányzó nem gyakorolhatja.

Bonyodalmakat okozott továbbá a váci püspökség betöltésének kérdése, mivelhogy a Vatikán Hanauer Á. Istvánt még a Tanácsköztársaság alatt nevezte ki e tisztségre, a későbbi kormány azonban ezt nem kívánta elismerni. Ugyancsak vihart kavart IV. Károly 1920. január 25-én Pranginsban tett nyilatkozata, amely szerint lemond a mai Csehszlovákiában fekvő családi birtokokkal kapcsolatos kegyúri jogról, de a Szentszék ezt úgy értelmezte, hogy az exkirály a magyar főkegyúri jogról mond le.

A kiélezett helyzetben Vass József kultuszminiszter 1922. február 10-én engedélyt kért a kormánytól, hogy a főkegyúri jog fenntartásáról tárgyalásokat kezdhesen a Szentszékkel. E tárgyalásoknak azonban csak 1927-ben lett eredménye, amikor is március 24-én Klebelsberg kultuszminiszter és a vatikáni képviselő Gasparri bíboros között szóbeli megegyezés jött létre, melyben Róma – elvileg – a püspökök kinevezésének a kormány által javasolt módját elfogadta, s beleegyezett abba, hogy a Szentszék jelöltjével szemben nemcsak politikai, hanem bármiféle ellenvetést felhozzon.

Néhány héttel később a kultuszárca államtitkára foglalta írásba a megegyezést, mely – „*intesa semplice*” néven – vonult be a diplomáciatörténetbe. A megegyezés a primási szék betöltésekor még a konszenzus évében kiállta legnagyobb erőpróbáját. A Szentszék és a magyar kormány között a főpapkinevezések közül Serédi primássága alatt teljes együttműködés jött létre, amely az *intesa semplice*-ben foglalt elvek betartásához, sőt ennek kibővítéséhez vezetett. A kormány jelöltjei közül csupán Vass József majd Luttor Ferenc – Serédi utóda a kánonjogi tanácsosságban – nem lett püspök, egyébként azok a jelöltek, akikben Serédi a kormánnyal megegyezett, megkapták e címet. Serédi primás

Gasparri kedveltje volt, Pacelli államtitkár pedig, a későbbi XII. Pius pápa korántsem volt az az erőszakos és ravasz diplomata, mint államtitkár elődje. A kapcsolatok megerősödésében továbbá döntően közrejátszott az az együttműködés, amely a pápai államot a fasiszta Olaszország szövetségében lévő és sok tekintetben azonos eszmei-politikai vezetés alatt álló Magyarországhoz fűzte. Nem utolsósorban azonban közrejátszott az a bizalom s azok a személyes kapcsolatok is, amelyek a Szentszéknél Serédi primás személyéhez fűződtek.

Pomogyi László

DOI: <https://doi.org/10.55051/JTSZ1986-1p88>

EGYETEMI LEVÉLTÁRI NAP

A 350 ÉVES

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEMEN

A közelmúltban érdekes és figyelemre méltó tanácskozás zajlott le az Eötvös Loránd Tudományegyetem aulájában. Az ELTE Levéltári Bizottsága és a Magyar Történelmi Társulat Archeográfiai, Heraldikai és Genealógiai Szakosztálya 1984 őszén Egyetemi Levéltári Napot rendezett, amelynek keretében tudományos ülészakot rendeztek a történeti segédtudományok szerepéről, műveléséről. Az ülészak ideje alatt különböző történeti segédtudományi kiadványok kerültek a könyvtárosi pultokra, s ezzel párhuzamosan paleográfiai, heraldikai, genealógiai és fallerisztkai tanácsadó szolgálat működött.

Az Egyetemi Levéltári Nap megrendezésének kezdeményezője a Magyar Történelmi Társulat nemrégiben létrehozott Archeográfiai, Heraldikai és Genealógiai Szakosztálya volt, amelynek már eddig is több, nagy érdeklődéssel kísért rendezvényére figyelhetett fel az érdeklődő közönség. A különböző összejöveteleken elsősorban a történelem segédtudományait érintő kérdések, problémák kerültek megvitatásra, s időközben értékes tanulmányok foglalatoként megjelent a „Magyar Herald Nr.1.” (Forrásközlő, családtörténeti és címertani évkönyv). A szakosztály tevékenységéről a hírközlő szervek is rendszeres tájékoztatást adnak. A szakosztály tervei közt szerepel a „Magyar Herald” folytatása és a „Családtörténeti Adattár” című kiadványsorozat megjelentetése.

Az Egyetemi Levéltári Nap alkalmából rendezett tudományos ülészak jó alkalmat szolgáltatott Kumorovitz Lajos Bernát köszöntésére is. Poszler György egyetemi tanár, rektorhelyettes és Kállay István tanszékvezető egyetemi tanár, a szakosztály elnöke 50 éves egyetemi tanári jubileuma alkalmából köszöntötték az idős professzort, aki visszatekintve pályafutására, szeretettel emlékezett meg tanáraitól, akik őt indulásakor önzetlenül segítették, köztük is elsősorban Szentpétery Imréről.

A rendezvény előadásainak sorában elsőként Szögi László egyetemi adjunktus, az Egyetemi Levéltár igazgatója az egyetemi levéltárüggyel foglalkozott. Összefoglalta a hazai felsőoktatás múltját, intézményi kereteinek kialakulását. Ismertette a felsőoktatásra vonatkozó történeti forrásanyag keletkezésének körülményeit, hányatott sorsát, majd a XX. században bekövetkezett többszöri nagymértékű pusztulását. Öröndetes tényként említette, hogy ellentétben az általános felfogással e forrásanyag pusztulása nem volt